

Wolharige mammoet (*Mammuthus primigenius*)

- Oorsprong: ± 300.000 jaar geleden
- Gemiddelde schouderhoogte: ± 270 centimeter
- Langste haar ooit gevonden: 115 centimeter

Icoon van de ijstijd

Met zijn kleine oren bleef de wolharige mammoet de kou de baas. Mammoetoren waren ruim vijf keer kleiner dan van de Afrikaanse olifant. Samen met zijn compacte lichaamsbouw, dikke vacht en onderhuidse vetlaag verloor de wolharige mammoet zo min mogelijk lichaamswarmte. Allemaal uitstekende aanpassingen om in de ijstijd te overleven.

Mammoetsteppe

Niet voor niets heten de grasvlakten die zich gedurende het Pleistoceen van Siberië tot Engeland uitstrekten 'mammoetsteppen'. De wolharige mammoet is het meest karakteristieke dier dat hier leefde. Van zijn maalkiezen valt af te leiden dat het een echte grazer was.

Kleinste mammoet

De wolharige mammoet stamt af van de zuidelijke mammoet en de steppemammoet. Zijn voorouders waren allebei zo'n kwart groter. Mammoeten zijn familie van de olifanten. Ze vormen een aparte groep.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Wolharige neushoorn (*Coelodonta antiquitatis*)

- Periode: ± 1,8 miljoen jaar tot ± 18.000 jaar geleden.
- Grootst gevonden neushoorn: 129,5 centimeter.
- Huidige meest verwante soort: Sumatraanse neushoorn.

Eenzame graseter

Met zijn afhanginge kop zocht de wolharige neushoorn zijn voedsel op de grond. Hij had een brede bovenlip om goed te kunnen grazen. Harde grassen vermaalde hij met stevige kiezen. Vermoedelijk gebruikten mannetjesdieren de karakteristieke neushoorn in de bronsttijd tijdens gevechten tussen rivalen.

Eenzaamheid

De wolharige neushoorn had een dichte vacht als bescherming tegen de kou, net als zijn tijdgenoot de wolharige mammoet. De dieren verschilden wel in hun leefwijze. Terwijl de wolharige mammoet het gezelschap van soortgenoten opzocht, verkoos de wolharige neushoorn de eenzaamheid of leefde in een zeer klein groepje.

Grote verspreiding

In Nederland leefde de wolharige neushoorn tussen 250.000 en 40.000 jaar geleden. De soort had een grote verspreiding en kwam voor van Groot-Brittannië tot het noordoosten van Azië.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Grottenbeer (*Ursus spelaeus*)

- Uitgestorven: ± 16.000 jaar geleden.
- Gewicht volwassen mannetje: ± 1.500 kilo.
- Maximale leeftijd: ± 30 jaar.

Vegetarische holbewoner

Wie aan een beer denkt, denkt aan een roofdier. Maar de grottenbeer was een vreedzame planteneter. Op zijn menu stonden voornamelijk alpenkruiden, aangevuld met bessen, vruchten, noten en gras. Een ander vegetarisch lid uit de berenfamilie is de panda.

Winterrust

Vanwege zijn plantaardig dieet was de grottenbeer genoodzaakt om in winterrust te gaan. Terwijl sneeuw en regen over de mammoetsteppe voortjoegen, verbleef de grottenbeer in een grot. Om energie te sparen halveerde hij zijn hartslag en lichaamstemperatuur. Zo bracht de grottenbeer ongeveer de helft van zijn leven door.

Moeilijke start

De jongen die in de grot werden geboren, hadden een moeilijke start. Er zijn veel fossielen van pasgeboren grottenbeertjes in winterse schuilplaatsen gevonden. Een bewijs dat veel van hen de eerste maanden niet overleefden.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Grottenleeuw (*Panthera leo*)

- Periode: Laat-Pleistoceen (± 370.000 tot 10.0000 jaar geleden).
- Vroegere verspreiding: Europa (algemeen), Azië (minder algemeen).
- Prooien: paarden, grote herten en runderen, mogelijk ook mammoeten.

Koning zonder manen

De grottenleeuw behoort tot de grootste leden van de kattenfamilie. Hij was ongeveer 10 procent groter dan de Afrikaanse leeuw. Karakteristieke leeuwenmanen ontbraken. In plaats daarvan had de grottenleeuw over zijn hele lijf een dikke vacht tegen de kou.

Misleidende naam

De naam van de grottenleeuw brengt je op het verkeerde been. Het dier leefde niet in grotten, maar in de Ardennen en de Alpen zijn veel botten van deze soort in grotten gevonden. Het waren ofwel oude dieren die rustig wilden sterven, of exemplaren die op de karkassen van gestorven grottenberen afkwamen.

Grottekeningen

Vermoedelijk leefden en jaagden grottenleeuwen in groepen, net als hedendaagse leeuwen. Aanwijzing hiervoor zijn prehistorische tekeningen in de grot van Chauvet in de Franse Ardèche, waar ze in groepjes zijn afgebeeld.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Sabeltandtijger (*Homotherium latidens*)

- Periode: ± 3 miljoen jaar tot ± 28.000 jaar geleden.
- Verspreiding: Eurazië.
- Gewicht: ± 250 tot 300 kilo.

Hinderlaag expert

De enorme hoektanden en lange voorpoten van de sabeltandtijger zijn opvallend. Het zijn allebei aanpassingen aan de jachttechniek die dit ijstijdendier vermoedelijk had: toeslaan vanuit een hinderlaag.

Verrassingsaanval

Prooien van de sabeltandtijger, zoals jonge mammoeten, waren te groot voor een beet in de nek. Bovendien zou het roofdier waarschijnlijk zijn hoektanden afbreken of beschadigen. Daarom gebruikte de sabeltandtijger zijn krachtige voorpoten om bij een verrassingsaanval zijn prooi te vlooien. Een beet in de kwetsbare buikzijde was genoeg om het slachtoffer te laten doodbloeden.

Slechte springer

Als leefomgeving koos de sabeltandtijger voor park- en boslandschappen met beschutte plekken. Het was een actieve jager die niet als andere katachtigen op zijn tenen liep of soepel kon springen. Zijn voortbeweging leek meer op dat van een beer.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Steppewisent (*Bison priscus*)

- Uitgestorven: ± 10.000 jaar geleden.
- Vroegere verspreiding: Eurazië.
- Gewicht: ± 1.000 tot 1.500 kilo.

Gespierde grazer

Door opschietende boompjes en struiken weg te grazen, hield de steppewisent de grote steppen van de ijstijd open. Samen met de mammoet vormde hij de meest voorkomende en grootste groep grazers.

Robuust

De robuuste bouw van de steppewisent maakte hem ongeschikt als bosbewoner. De grote spierbult op zijn rug en de hoorns zouden voortdurend in de weg zitten. De imposante hoofdtooi, met een maximale spanwijdte van 120 centimeter, gebruikten mannetjes in de bronstijd om elkaars krachten te meten. De winnaar mocht paren met de vrouwtjes.

Voorouder

Tussen 40.000 en 13.000 jaar geleden verspreidde de steppewisent zich vanuit Eurazië naar Noord-Amerika, Alaska en Canada. Dat gebeurde via de Beringstraat, die toen was drooggevallen. De steppewisent was de voorouder van de latere Europese en Amerikaanse bizon.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Europese wisent (*Bison bonasus*)

- Gewicht: ± 1000 kilo.
- Voedsel: voornamelijk gras, ook bladeren, kruiden, bast, jonge loten, eikels, bessen.
- Voorouder: steppewisent (± 10.000 jaar geleden uitgestorven).

Afstammeling van ijstijdgrazer

Hoewel de Europese wisent geen ijstijddier is, stamt hij wel af van de steppewisent die eens over de mammoetsteppe zwierf. Net als zijn voorouder is de Europese wisent een echte grazer.

Wegmaaien

De Europese wisent – ook wel Europese bizon genoemd – staat vooral bekend om zijn gewoonte bomen en struiken weg te maaien. Ook neemt hij graag een zandbad. Door dit gedrag drukken wisenten een flinke stempel op hun omgeving. In Nederlandse duingebieden worden ze uitgezet om de variatie in plant- en dierleven te vergroten.

Voorouder

De voorouder van de Europese wisent verspreidde zich tussen 40.000 en 13.000 jaar geleden vanuit Eurazië naar Noord-Amerika, Alaska en Canada. Dat gebeurde via de Beringstraat, die toen was drooggevallen. In dat werelddeel ontstond uit de steppewisent de Amerikaanse bizon.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Muskusos (*Ovibos moschatus*)

- Naam: afgeleid van sterk geurende stof (muskus) voor territoriumafbakening.
- Voedsel: grassen, mossen, kruiden, bessen, takken en bladeren.
- Leefwijze: in kuddes van 10 tot 12 dieren (zomer) of 50 dieren (winter).

Koudekampioen

De muskusos is als de beste in staat om kou te overleven. Zelfs 50 graden Celsius onder nul krijgt hem niet van zijn stuk. Wanneer mammoeten en wolharige neushoorns de kou ontvluchtten, bleef de muskusos waar hij was.

Schaap

De warme, wollen ondervacht en gedraaide hoorns van de muskusos verraden zijn verwantschap met het schaap. Langs de buitenste, lange haren glijdt de sneeuw gemakkelijk omlaag. Door deze haren lijken de poten van de muskusos korter dan ze zijn.

Noordelijk halfrond

Tijdens de ijstijd kwam de muskusos op vrijwel het hele noordelijk halfrond voor. Toen het klimaat tegen het einde van de ijstijd opwarmde, verdween hij uit Europa. Hij weerstaat hoogstens 10 graden Celsius. Tegenwoordig leeft de muskusos binnen de poolcirkel van Alaska, Groenland en Siberië.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Rendier (*Rangifer tarandus*)

- Voedsel: voornamelijk rendiermos.
- Gewicht: variërend tussen 60 en 315 kilo.
- Draagtijd: 7 tot 8 maanden.

Praktische platvoeten

Rendierpoten hebben brede hoeven die bij het neerkomen uit elkaar spreiden. Heel praktisch, want zijn 'platvoeten' zorgen ervoor dat het rendier niet wegzakt in de drassige toendra. Wanneer de lange, sterke bijhoeven tijdens het optillen van de poten tegen elkaar komen, maakt dat een klakkend geluid. Rendieren zijn uitstekende zwemmers.

Gewei

Zowel mannetjes als vrouwtjes dragen een gewei. Als hertachtige vormt het rendier hierin een uitzondering. Meestal hebben alleen mannetjes een hoofdtooi. Wel is het gewei van het rendiervrouwtje (hinde) veel kleiner en eenvoudiger gebouwd dan van het mannetje (bok).

Iets warmer

Vooral in de korte periodes waarin de temperaturen van de laatste ijstijd iets stegen, liepen in Nederland grote kuddes rendieren rond. Nu leven ze nog in polaire gebieden van Europa, Azië en Noord-Amerika.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Damhert (*dama dama*)

- Huidige verspreiding: wereldwijd (behalve Antarctica), door de mens geïntroduceerd.
- Gewicht: 35 tot 150 kilo, afhankelijk van geslacht en voedselaanbod.
- Voedsel: vooral bladeren, ook kruiden en gras.

Warmte minnaar

Damherten zijn geen typische ijstijddieren. Ze hielden van de warmere perioden van het Laat-Pleistoceen. Tegen het eind van de laatste ijstijd vertrok de soort naar Klein-Azië. In ons land is het damhert nu geïntroduceerd op de Veluwe en in duingebieden. En je ziet hem vaak in hertenkampen.

Witte stippen

Het vlekkenpatroon op de vacht en een vrij lange staart zijn het visitekaartje van het damhert. 's Winters verdwijnen de witte stippen en wordt de vacht donkerder en dikker. Damherten zijn overdag vrij actief. Langs bosranden besteden ze veel tijd aan grazen. Dat doen ze in groepen van ongeveer twintig soortgenoten.

Schoffelgewei

Het einde van de geweitakken van mannetjesdamherten zijn met platen aan elkaar verbonden. Dat heet een schoffelgewei. Vrouwtjes gaan zonder gewei door het leven.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Edelhert (*Cervus elaphus*)

- Huidige en vroegere verspreiding: Eurazië.
- Gewicht volwassen bok: ± 250 kilo.
- Voedsel: takken, boombast, bladeren, gras, bosbessen, eikels, heide.

Niet kieskeurig

Het succes van het edelhert ligt in zijn flexibele instelling. Hij heeft geen voorkeur voor kou of warmte. Ook is hij niet kieskeurig in zijn menu. Vanaf het Midden-Pleistoceen komt het edelhert vrijwel onafgebroken in ons land voor. Het is ons grootste inheemse landzoogdier van tegenwoordig.

Burlen

Toen de bossen in ons land in de laatste ijstijd plaats maakten voor een koude, droge mammoetsteppe, lieten de edelherten zich niet weggagen. Ook in het Nederlandse oer landschap klonk het burlen van de mannetjes in de bronstijd. Met hun karakteristieke roep verleiden ze de vrouwtjes om lid te worden van hun harem.

Kroon

Het edelhertgewei bestaat uit een hoofdstang met meerdere zijstangen. Alleen de mannetjes (bokken) hebben zo'n kroon, om vrouwtjes (hindes) en rivalen te imponeren.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Eland (*Alces alces*)

- Oorsprong: ± 100.000 jaar geleden
- Gewicht: 275 tot 375 kilo.
- Voedsel: scheuten, twijgen, bast van berken, wilgen en naaldbomen.

Paard of hert?

Zijn ronde snuit en imposante afmeting geven de eland een paardachtig uiterlijk. Toch behoort het dier tot de hertenfamilie. Met zijn drie meter lengte is de eland het grootste nog levende hert. De mannetjes dragen een gewei, waarvan de takken middels een plaat zijn verbonden (schoffelgewei).

Duiken

De eland is een solitaire soort. Hij leeft in bosachtige gebieden van het Noordelijk Halfrond, bij voorkeur in drassige delen. 's Zomers doet de eland iets wat je niet verwacht: hij duikt naar waterplanten, zijn favoriete maaltijd in dat jaargetijde.

Omgeving delen

In ons land leefde de eland gedurende de warmere perioden van het Laat-Pleistoceen. In het daaropvolgende Holoceen moesten elanden hun omgeving delen met onder andere edelherten. Dat was geen punt, want elke soort had een andere voedselvoorkeur.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Saiga antilope (*Saiga tatarica*)

- Huidige verspreiding: steppen van Centraal-Azië
- Voedsel: veelzijdig plantendieet, waaronder kruiden, grassen, korstmossen
- Snelheid: maximaal 70-80 km/uur

Logge stompsnuit

De Saiga is minder elegant van bouw dan andere antilopen. In het Pleistoceen behoorde hij tot de fauna waarin de mammoet een alledaagse soort was. Met zijn dikke, wollige vacht kan de Saiga temperaturen tot -40 graden Celcius aan. De wintervacht is dikker en langer, 's zomers draagt de Saiga een dunnere vacht.

Slurfje

Opvallend aan de Saiga is zijn stompe, opgezwollen snuit met omlaaggerichte neusgaten. Alsof het dier een slurfje heeft. Slijmvlies in de neusholten zorgt bij het inademen voor opwarming en bevochtiging van koude lucht. Ook kan de Saiga erg goed ruiken.

Beschermd

Tot de 17^e eeuw kwam de Saiga algemeen op de Europese en Aziatische steppen voor. Daarna nam hun aantal door de jacht af. Rond 1920 werd het een beschermd soort.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Wild zwijn (*Sus scrofa*)

- Oorsprong: ± 780.000 jaar geleden (Midden-Pleistoceen).
- Oorspronkelijke verspreiding: Eurazië, voornamelijk in beboste gebieden.
- Leefwijze: in groepen tot maximaal 30 dieren (rotte).

Stoere wroeter

Met zijn stevige bouw en borstelige vacht heeft het wild zwijn een stoer uiterlijk. De grote, wigvormige kop en neus met wroetschijf zien we terug bij ons gedomesticeerde varken, waarvan het wild zwijn de voorouder is.

Zachte bodem

Gezien zijn gewoonte om zoekend naar voedsel in de bodem te wroeten, is het wild zwijn gebonden aan een zachte bodem. Daarom kwam dit dier tijdens de laatste ijstijd alleen gedurende warmere perioden (interglacialen) in ons land voor.

Alleseters

Het wild zwijn is nu iets kleiner dan in het Pleistoceen. Zijn menu is ongewijzigd. Wilde zwijnen zijn alleseters. Hun gebit met knobbelkiezen is geschikt voor zowel wortels, noten, kruiden en grassen als insecten, wormen, aas en zelfs kleine zoogdieren. De avondschemering is hun actiefste tijdstip van de dag.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Wolf (*Canis lupus*)

- Huidige verspreiding: noordelijk Azië, Europa en Noord-Amerika.
- Gewicht: ± 40 kilo.
- Territorium van een roedel: ongeveer 200 vierkante kilometer.

Succesvolle overlever

De wolf kwam tegen het eind van de ijstijd overal op de Europese mammoetsteppe voor. Ongeveer 12.000 jaar geleden bereikte het dier ook het vasteland van Noord-Amerika. Het is de enige vleeseter die de ijstijd als soort heeft overleefd. De wolf is nog steeds een van de meest succesvolle hondachtigen ter wereld.

Roedeldier

Als roofdier staat de wolf bovenaan de voedselketen. In de ijstijd was de grottenleeuw een van zijn concurrenten. Over het algemeen jagen wolven op prooien groter dan zichzelf, zoals rendieren. Ze doen dat in familiegroepen, zogenoemde roedels.

Duurloper

De ranke poten van de wolf zijn geschikt voor duurlopen. Hij kan het achtervolgen van een prooi lang volhouden. Daarbij zakt hij minder diep weg in de sneeuw dan de hoefdieren waarop hij jaagt.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Poolvos (*Alopex lagopus*)

- Gewicht: ± 4 kilo.
- Leefwijze: in kleine groepen.
- Aantal jongen per worp: 11 tot 19.

Donzige scharrelaar

De vacht van de poolvos bestaat voor 70 procent uit donshaar. Het houdt zijn lichaamswarmte uitstekend vast. Samen met zijn gedrongen lichaamsbouw, kleine oren en korte poten, is de poolvos goed opgewassen tegen de kou.

Niet kieskeurig

Hoewel de poolvos bij voorkeur lemmingen eet, haalt hij zijn neus niet op voor ander voedsel zoals eieren of bessen. Door niet kieskeurig te zijn heeft hij meer kans om bij voedselschaarste tussen andere roofdieren te overleven.

Kleinste hondachtige

De poolvos is het kleinste familielid van de hondachtigen. Tijdens de laatste ijstijd strekte zijn leefgebied zich uit over Europa, Azië en Noord-Amerika. In Nederland leefde de soort tussen de 100.000 en 10.000 jaar geleden. Zijn huidige leefomgeving zijn de Arctische gebieden van Noord-Amerika en Noord-Europa.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Euraziatische lynx (*Lynx lynx*)

- Huidige verspreiding: Europa, Noord- en Centraal-Azië.
- Voedsel: hazen, reeën en gemzen.
- Lengte oorpluimen: 4 centimeter.

Stilte!

De lynx houdt van stilte. Hij spitst zijn gepluimde oren om elk geluidspoortje van een prooi op te vangen. Stilletjes besluipt hij zijn slachtoffer om plotseling toe te slaan. Dan volgt een korte sprint. Met zijn gedrongen bouw kan de lynx zijn achtervolging niet lang volhouden.

Bosbewoner

Uitgestrekte loofbossen zijn de favoriete leefomgeving van de lynx. Vermoedelijk leefde het dier tijdens de ijstijd in ons land langs de grote rivieren, waar oeverbegroeiing voldoende beschutting bood voor zijn jachttechniek.

Dubbelgangers

De lynx kwam in het Laat-Pleistoceen in Nederland voor, misschien ook eerder. Ook na de ijstijd bleef de lynx hier. Het laatste exemplaar werd rond 1890 waargenomen. Tegenwoordig lijkt de lynx weer in het zuiden op de duiken, hoewel het misschien gaat om huiskatten als dubbelgangers.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Halsbandlemming (*Dicrostonyx torquatus*)

- Gewicht: maximaal 112 gram.
- Voedsel: mos, gras, kruiden en scheuten.
- Vacht: wit in winter, grijsbruin met zwarte rugstreep in zomer.

Actieve gangengraver

Zelfs het dikste pak sneeuw kan de halsbandlemming niet klein krijgen. Het is een van de weinige knaagdieren dat niet in winterslaap gaat. In zijn gangenstelsel onder de sneeuw houdt hij het relatief warm en is hij veilig voor vijanden.

Geliefde prooi

Halsbandlemmingen zijn groepsdieren. Met hun hoge aantallen vormen ze een flinke voedselvoorraad voor roofdieren op de toendra zoals poolvossen en sneeuwuilen. In de zomer leven de diertjes beschermd in ondergrondse holen of onder rotsen.

Noordpool

De Nederlandse mammoetsteppe van de laatste ijstijd was een geliefde leefomgeving voor de halsbandlemming. Toen aan het begin van het Holoceen (rond 10.000 jaar geleden) het klimaat hier opwarmde, trokken de diertjes naar gebieden rond de Noordpool. Daar leven ze tegenwoordig nog steeds.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Alpenmarmot (*Marmota marmota*)

- Gewicht: ± 4-6 kilo bij aanvang van de winterslaap, ± 3 kilo in de lente
- Maximale leeftijd: 15-18 jaar
- Natuurlijke vijanden: vos, steenarend, oehoe

Winterslaper

Om de koude te overleven gaat de Alpenmarmot in winterslaap. Ze brengen de tijd slapend door, in familiegroepen in ondergrondse gangenstelsels. Daarbij daalt hun lichaamstemperatuur tot 5 graden Celcius. De uitdrukking 'slapen als een marmot' komt bij deze dieren vandaan. Tussen oktober en april blijven ze inactief om energie te sparen.

Onderhuidse vetlaag

Voorafgaand aan de winterslaap legt de Alpenmarmot een onderhuidse vetlaag aan door goed te eten. Zijn voedsel bestaat uit grassen, kruiden en zegen, aangevuld met bloemen, onrijpe vruchten en wortels. Bij gevaar waarschuwen marmotten elkaar met een fluitende alarmroep.

Boomgrens

Alpenmarmotten leven boven de boomgrens in rotsachtige gebieden. Zoals hun naam aangeeft behoren de Alpen tot hun voornaamste leefgebied. Tijdens het Laat-Pleistoceen leefde de soort ook in Nederland.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Otter (*Lutra lutra*)

- Huidige verspreiding: Europa, Azië
- Gewicht: ± 5-12 kilo
- Gemiddelde zwemsnelheid: 1,5-2 km/uur

Zwemspecialist

In het Laat-Pleistoceen behoorde de otter tot onze Nederlandse fauna. Alles aan de otter laat zien waarin hij uitblinkt: het is een zwemspecialist. Zijn lijf is gestroomlijnd. De ogen, oren en neusgaten liggen in één lijn bovenop de kop zodat ze boven water blijven tijdens het zwemmen. Verder heeft de otter zwemvliezen tussen de tenen en dient zijn staart als roer.

Waterdichte vacht

De otter jaagt in het water naar prooien, voornamelijk vis. Om tijdens de jacht niet af te koelen heeft de otter een waterdichte vacht. Bij gebrek aan onderhuids vet is dit een goed alternatief om lang in het water te kunnen blijven.

Territorium

Otters leven voornamelijk solitair. Langs de oevers weren ze soortgenoten uit hun territorium, dat 4 tot 20 kilometer groot is.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Das (*Meles meles*)

- Voedsel: dassen zijn alleseters, maar eten vooral regenwormen, insectenlarven, maïs en andere graansoorten
- Gewicht: 10-12 kilo
- Huidige verspreiding: Europa, Azië

Burchtenbouwer

De das staat bekend om zijn graaflustige karakter. Het dier maakt burchten, die gemakkelijk te onderscheiden zijn van een vossenburcht. De das gooit het zand aan weerszijden van de ingang, terwijl de vos net als een hond het zand recht naar achteren werpt.

Architect

De das is een echte architect. De burcht is een veilige woonplaats, waarin hij zich in de winter samen met soortgenoten terugtrekt zonder echt in winterslaap te gaan. Een dassenburcht bestaat uit gangen ('pijpen') en holen ('kamers'). Kamers liggen in verdiepingen boven elkaar. Ventilatiegangen zorgen voor doorluchting.

Graafgereedschap

Als gereedschap voor zijn graafwerkzaamheden beschikt de das over gespierde voorpoten met lange nagels. Zijn grof gebouwde achterlijf werkt als shovel om de losgewerkte grond naar buiten te werken.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Sneeuwhaas (*Lepus timidus*)

- Wintervacht: wit, zomervacht: grijsbruin
- Gewicht: ± 5 kilo
- Huidige verspreiding: Noord-Europa, Noord-Azië

Laat-Pleistoceen vraagteken

Gedurende het Laat-Pleistoceen sprongen er hazen op Nederlandse bodem rond. Of het om de sneeuwhaas ging, valt op grond van het gebrekkige fossiele materiaal niet te zeggen. Met zijn voorkeur voor heide, open bossen en grasvelden, zowel in gebergten als op de toendra, is de sneeuwhaas een goede kandidaat voor het Nederland van toen.

Graven

In tegenstelling tot andere hazen graaft de sneeuwhaas soms een hol. Daarin vindt hij beschutting tegen de kou. Als ze een verlaten konijnenhol tegenkomen kunnen sneeuw hazen ervoor kiezen deze te betrekken.

Strikte vegetariër

De sneeuwhaas is een strikte vegetariër. 's Zomers eet hij grassen, kruiden, klaver en peulvruchten. 's Winters moet hij zijn honger stillen met twijgen, knoppen, schors en bessen. Net als andere haasachtigen, eet de sneeuwhaas zijn eigen keutels.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Moerassneeuwhoen (*Lagopus lagopus*)

- Winterkleed wit, zomerkleed bruin.
- Gewicht: 500 tot 700 gram.
- Aantal eieren: 6 tot 10.

Harige poten

Vogels hebben kale poten. Zo niet het moerassneeuwhoen. Hij heeft harige pootveren die de kou buiten houden. Ook zorgen deze veren ervoor dat de vogel niet wegzakt in de sneeuw en nauwelijks pootafdrukken achterlaat. Een sneeuwhoen is moeilijk door een roofdier te achtervolgen.

Snel vluchten

Het moerassneeuwhoen zoekt zijn voedsel op de grond. Dat bestaat vooral uit heide en plantenknoppen, maar ook insecten. Bij gevaar kan de vogel dankzij korte, brede vleugels als een pijl uit de boog omhoogschieten om te vluchten, net als een fazant.

Boomgrens

Sneeuwhoenders leven in gebieden boven de boomgrens, zoals toendra's, moerassen en heidevelden. Vermoedelijk behoorden ze tijdens de laatste ijstijd tot de fauna van ons land. Tegenwoordig is het gebied binnen de Noordpoolcirkel hun domein, evenals het hooggebergte.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Brandgans (*Branta leucopsis*)

- Voedsel: gras, plantendelen
- Aantal eieren: 3-5, één legsel per jaar
- Geluid: kort gakkend, lijkt op geblaf van kleine hondjes

Stoere vogel

De brandgans is een stoere vogel. Hij houdt van onherbergzame poolgebieden en toendra's. In de laatste ijstijd was de vogel een favoriete prooi voor jagers zoals poolvossen en hyena's die de mammoetsteppen onveilig maakten.

Overwinteren

Nu komen brandganzen naar Nederland om te overwinteren. Je treft ze vooral in het Waddengebied, daarnaast in Friesland, Groningen en de Zeeuwse Delta. In grote groepen grazen ze langs de kust en in het gras langs meren en rivieren, maar ook op graslanden.

Rotsnesten

Oorspronkelijk broedt de brandgans op Spitsbergen, Nova Zembla en Groenland. Om te nestelen zoeken brandganzen rotspunten op die voor roofdieren moeilijk zijn te bereiken. Ook broeden ze op heuveltoppen of eilanden. Sinds 1984 broedt de brandgans ook in Nederland, het liefst op open plekken.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Rietgans (*Anser fabalis*)

- Voedsel: gras
- Gewicht: ± 1,7 – 4 kilo
- Aantal eieren: 4-6, één legsel per jaar

Natte poten

In de laatste ijstijd bestond de natuur niet alleen uit droge vlakten waar mammoeten graasden. Er waren ook nattere delen, waar ganzen in langzaam stromende rivieren of meren op het water dobberden. Omgeven door hoger gelegen droge vlakten vormde zo'n beekdal een groene oase.

Wintergast

De rietgans lijkt op andere grauwe ganzen maar is bruiner en donkerder gekleurd. De vogel is nu een wintergast in ons land. Plaatselijk kunnen rietganzen in grote groepen op akkers en in weidegebieden voorkomen. Ze eten daar grassen en granen.

Dichte bossen

Rietganzen broeden in Scandinavië en het noorden van Rusland. Ze hebben voorkeur voor dichte bossen van naaldbomen of berken. Maar ook stenige hoogvlakten met een spaarzame bomengroei schuwen ze niet. Wel zoeken ze de nabijheid van meren, rivieren of plassen.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Zeearend (*Haliaeetus albicilla*)

- Spanwijdte: ± 220 centimeter
- Voedsel: vissen, vogels, zoogdieren, aas
- Huidige verspreiding in Nederland: Lauwersmeer, Biesbosch, Oostvaardersplassen

Vliegende deur

Hoewel zijn naam doet vermoeden dat de zeearend langs de kust leeft, komt de vogel ook in het binnenland voor langs rivieren en meren. Als belangrijke eis heeft de zeearend het voorkomen van grote oude bomen. Daarin bouwt hij zijn nest.

Grootste roofvogel

Vanwege zijn afmeting staat de zeearend bekend als 'vliegende deur'. Het is de grootste Nederlandse roofvogel van het Pleistoceen. Sinds het begin van de ijstijd kwam hij afwisselen in ons land voor. In koudere perioden week de vogel uit naar gebieden met een milder klimaat.

Duikvlucht

Wanneer de zeearend een prooi heeft gezien, gaat hij er in duikvlucht op af. Met zijn scherpe klauwen grijpt hij vissen of watervogels. Vanuit de lucht kan de zeearend een vliegende vogel te pakken nemen.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer

Sneeuwuil (*Nyctea scandiaca*)

- Huidige verspreiding: uiterste noorden van Europa, Azië en Noord-Amerika
- Gewicht: ± 1-2,5 kilo
- Voedsel: lemmingen, muizen

Harry Potter-uil

Tijdens het Laat-Pleistoceen koelde het klimaat na een tussentijdse opwarming weer aanzienlijk af. Tussen de toendrafauna van ons land bevond zich toen de sneeuwuil. Met zijn veren die tevens de poten en snavel bedekken, is de vogel goed bestand tegen de kou. De holle kern van de veren bevat lucht, dat de lichaamswarmte vasthoudt.

Jager

Behalve deze aanpassingen tegen de kou, is de sneeuwuil een geraffineerde jager. Op een plek met rondom uitzicht wacht de vogel op een bewegende prooi. Dan vliegt hij eropaf en laat zich met uitgestrekte klauwen als dodelijk wapen vallen.

Geen huisdier

De sneeuwuil werd een beroemdheid als huisdier van tovenaarsleerling Harry Potter. Buiten de film is zo'n wilde vogel natuurlijk niet geschikt voor een leven in gevangenschap.

Tentoonstelling IJstijd! – Natuurmuseum Brabant – juni 2013

© Manon Laterveer-de Beer